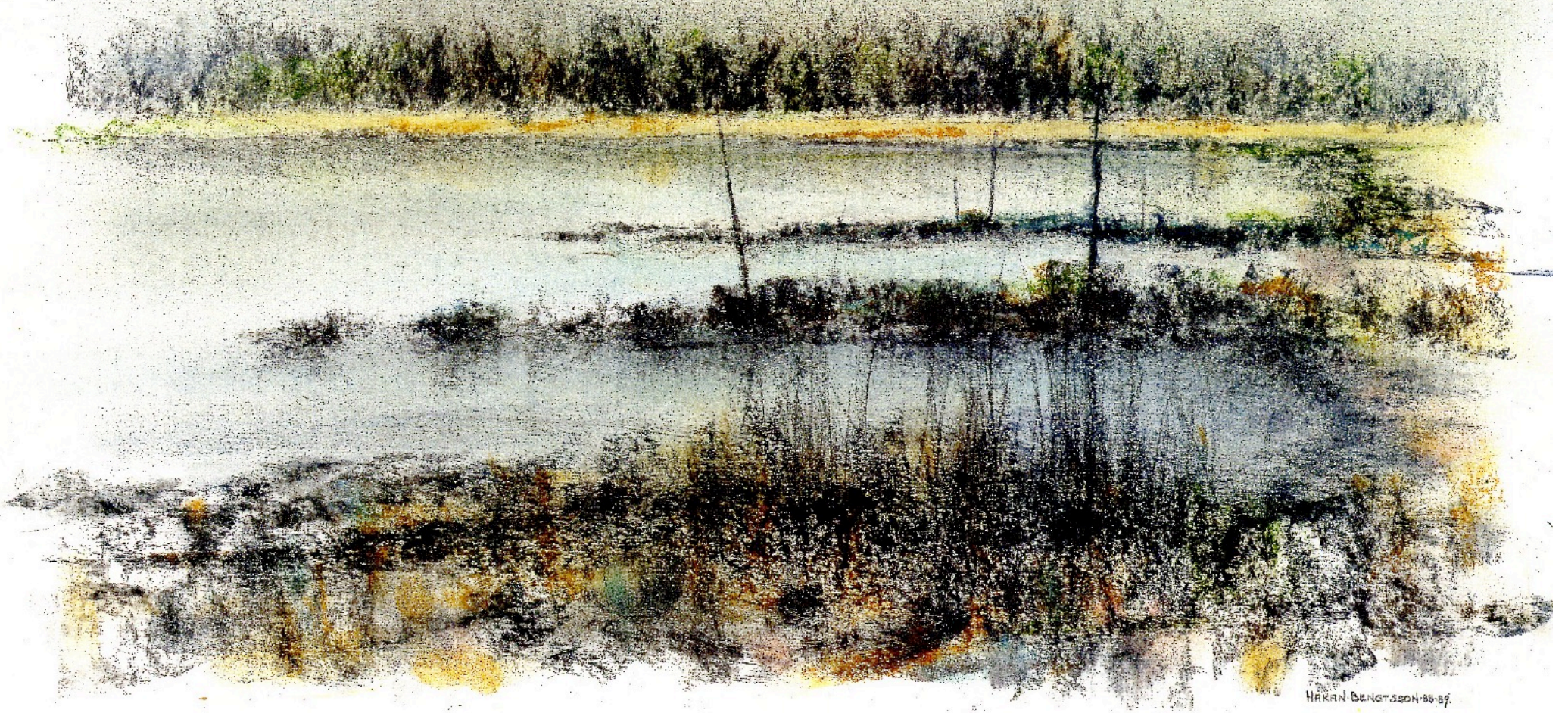

Sölvesborgs Kalendern 1990

HÅKAN BENGTSSON 88-89.

*Utgiven av Siesjöns Vänner och Naturskyddsföreningen i Sölvesborg
i samarbete med Sölvesborg-Mjällby Sparbank.*

"Strandrensa" av Håkan Bengtsson

Pris 25:

Sölvesborgs-Kalendern 1990

Detta är årgång fyra av Sölvesborgs-Kalendern. Liksom tidigare år beskriver vi natur och miljö i Sölvesborgs kommun i text och bild. En nyhet för året är att kalendern har producerats av Föreningen Siesjöns Vänner och Naturskyddsföreningen i Sölvesborg gemensamt. Därmed bidrar förutom **Jonte Göransson** även **Tomas Holmer** och **Johan Åström** med bilder.

Motivet på försättsbladet har **Håkan Bengtsson** som upphovsman. Håkan har haft utställningar på biblioteket, Nicolaigården och i stadshuset med sina stämningsfulla motiv från Listerlandet och Sölvesborg.

Sölvesborgs nye kommunekolog, **Torgny von Wachenfeldt**, intervjuas på januari-februari-bladet om sitt arbete.

Göran Svahn berättar på baksidan av mars-april-bladet om fågelforskning och ringmärkning av flyttfåglar.

Maj-juni-bladet presenterar en nyhet för kommunen, nämligen **Yndegårdsprojektet**.

På juli-augusti-bladet skriver **Margrethe Brönolf** om svamp och svampplockning och om det

fantastiska att ha matsvamp så nära Sölvesborgs tätort. Fast 1989 går inte till historien som ett svamprikt år – det är nog rikedom på sol vi minns bäst.

Silesåret och andra köttätande växter beskrivs på september-oktober-bladet av **Bengt Nilsson**. Visste Du att vi har fyra arter inom kommungränserna?

Till slut, på november-december-bladet, delar **Hans Milfon** med sig av sitt kunnande om den unika Möllebjörke kvarns historia.

Ett varmt tack riktas till Sölvesborg-Mjällby Sparbank, som liksom tidigare år köpt en del av upplagan.

Ett gott nytt år 1990 tillönskas alla!

Föreningen Siesjöns Vänner.

(Medlemsavgift 25 kr.
Postgiro 22 607 - 6)

Naturskyddsföreningen i Sölvesborg.

(Medlemsavgiften 150 kr inkluderar årsbok samt 6 tidsskriftsnummer per år.
Postgiro 21 66 - 7
Bankgiro 165 - 5380)

NaturSpar i Sparbanken

För att kunna göra mera för miljön krävs mer kunskap om tex miljögifter, mer forskning, mer resurser – kort sagt – mer pengar. Sparbanken öppnar därför ett nytt sparande till gagn för naturvården.

Det heter NaturSpar.

NaturSpar är ett vanligt sparkonto på så sätt att du får ränta som vanligt på pengarna du sätter in. Det är ovanligt på så sätt att också SNF får avkastning på ditt sparande.

Med nuvarande ränta får du 7.25% och SNF 2%.

Så när du bestämmer hur mycket du ska spara i banken, bestämmer du samtidigt hur mycket banken ska spara i naturen.

En överföring från ditt lönekonto en gång i månaden är det enklaste sättet att ge miljövården bättre resurser att göra miljön bättre.

JANUARI 1990

Vid Nogersund

FEBRUARI 1990

Gröe mot vägg i Jockarp

Torgny von Wachenfeldt - Sölvesborgs nye kommunekolog

– Vad gör en kommunekolog?

En huvuduppgift är att identifiera områden som är intressanta med tanke på naturvård och friluftsliv eller ur vetenskaplig synpunkt och se till att skydda dem för exploatering och igenväxning.

Det gäller också att följa miljöförändringar i stort. Vi har satt igång ett monitoringprogram för mätning av atmosfäriskt nedfall, pH i mark och vatten, närsalt-halter i bäckar, åar och hav. Havet är speciellt viktigt: det havsområde som kommunen ansvarar för är 3-4 gånger så stort som landområdet.

Den tredje viktiga uppgiften är att medverka i den övergripande planeringen i kommunen. Genom att ha identifierat de ömtåliga områdena innan exploateringsplaner börjar utformas för dem, kan man styra över nya byggprojekt mot mindre känsliga områden och därmed undvika konflikter. Målet är att säkerställa både industriell utveckling och miljö.

– Vilka projekt sysselsätter dig för närvarande?

Vi håller på med en stor kartläggning av tillståndet i

havet här, speciellt Sölvesborgsviken. Ett annat stort projekt gäller den omfattande djurhållningen i kommunen. Lösningen på problemet att bli av med gödseln kan vara att omvandla den till biogas. Förhoppningsvis kan en experimentanläggning i Norjetrakten köra igång till våren.

Förövrigt skulle jag gärna vilja ha igång ett samarbete med skolorna. Exempelvis skulle specialarbeten i åk 3 i gymnasiet kunna göras som en del i monitoringprogrammet. Jag vill också gärna informera lärare på låg- och mellanstadiet om ekologiska exkursioner. Dessutom vore det värdefullt att få in uppgifter från allmänheten om långsiktiga förändringar i kommunen. Bilder och berättelser om gamla våtmarker, blåstångstäkt, gamla gårdsgårdars sträckning och liknande.

– Ser du några lokala hinder och intresse-motsättningar som försvårar miljöarbetet?

Det är inget stort problem. Både inom partierna och hos näringslivet finns en beredskap att ta hänsyn till miljön. Det går att komma långt med framförhållning

och vänliga diskussioner! De allvarliga föroreningskällorna ligger dessutom utanför kommunen – i grannkommunerna med Nymölla och Mörrum och i industriområdena i Skåne och på andra sidan Östersjön.

– Vilken är din bakgrund och varför ville du hit?

Jag har varit docent vid Lunds universitet där jag disputerade i marin botanik 1975. Tidvis har jag då också arbetat som expert på vattenfrågor för olika departement och hos EG i Bryssel, på Kap Verde, i Chile och för den internationella Östersjögruppen. Sölvesborgs kommun känner jag sen gammalt som sommarboende. Jag trivs här – och det är skönt att slippa det ständiga anslagsansökandet för forskning. Jag vill gärna bidra till att värna om den goda livskvalitet som vi har här!

Intervju: Mona Sandqvist

MARS 1990

Valje gård

APRIL 1990

Bofink bland blommande slån

Fåglar och fågelforskning. Av Göran Svahn.

Genom omfattande inventeringar och beståndsskattningar har fågelforskare kommit fram till att det häckar ca 100 miljoner fåglar i vårt land. Varje höst sträcker omkring 500 miljoner över Sverige, huvudsakligen i sydvästlig riktning. Av dessa fångas och ringmärks runt 200000 exemplar med lövsångare och svartvit flugsnappare som dominerande arter. En annan talrik art, inte minst hösten 89, är kungsfågeln, den lille spindelätaren med en kroppsvikt på 5-6 gram. Så liten han än är har han en kusin, den brandkronade kungsfågeln, som är ännu mindre. Det skiljer 0,2-0,3 gram mellan de båda. Sannolikt än den senare arten på väg att få förfäste hos oss med Falsterbo som brofäste.

Kritiker av ringmärkningen hävdar ibland med viss hetta att alltför många fåglar skadas eller störs i sin häckning. Uppgifter om sådana skador från fågelstationerna visar dock att endast en fågel

av tusen på något sätt drabbas av olyckshändelser, t ex när sparvhökar attackerar nätfångade fåglar. Det betyder i runda tal att 200 exemplar av de där 500 miljonerna åsamkas skador, dvs en bråkdel. Strävan är självfallet att minska riskerna så långt som möjligt. Ett sätt är att informera den intresserade allmänheten och vissa grupper bland fågel-skådarna så att inga onödiga störningar sker vid fångstplatserna.

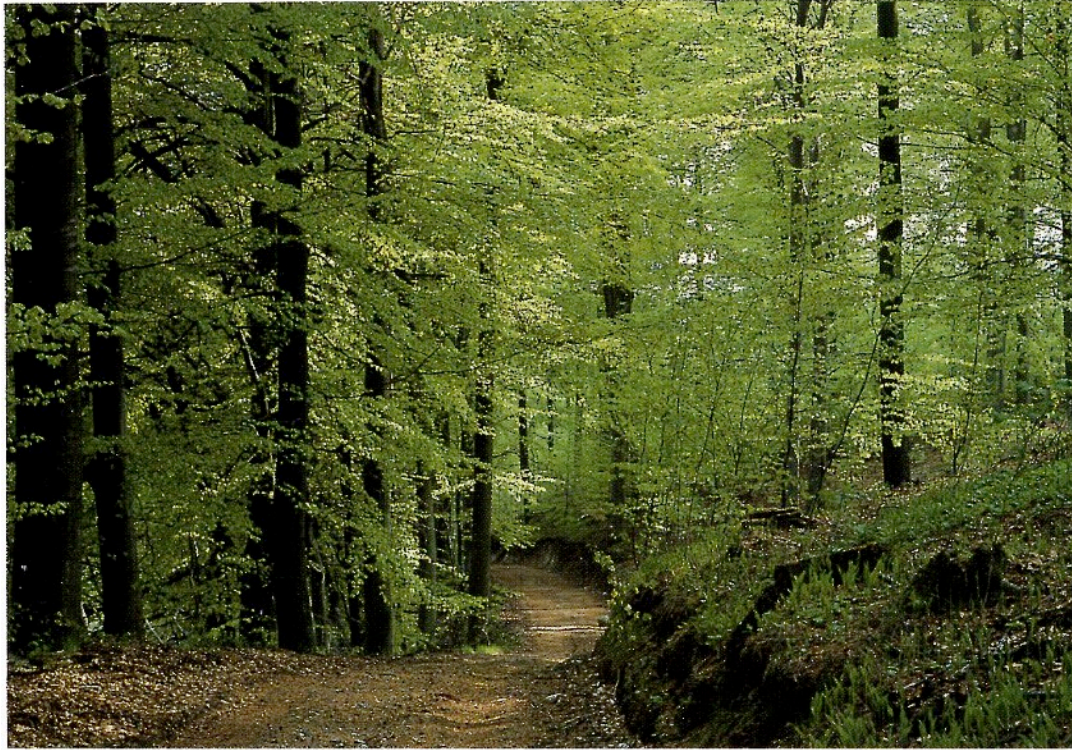
Märkning av fåglar har bedrivits i snart hundra år. Huvudsyftet är och har hela tiden varit att kartlägga fåglarnas flyttningvägar och övervintringsområden. Standardiserad fångst ger också möjlighet till jämförande populationsstudier över längre tid. Den kunskap som på så sätt samlas ökar våra möjligheter att skydda fåglarna, deras häckningsbiotoper, rastställen och vintervisten.

Ringmärkta fåglar återfångas då och då, varvid

man bl.a. får en viss uppfattning om enskilda arters livslängd i frihet. Den hittills äldsta bofinken, f ö en hanne, ringmärktes i juni 1968 och var då minst två år gammal. Tio år senare fångades den i så god kondition, att den rimligen hade ytterligare ett antal år kvar att leva. Majoriteten av ett års ungpåproduktion dör under första levnadsåret. Ju äldre fågeln blir, desto större är sannolikheten att den klarar påfrestningarna i tillvaron.

En förutsättning för att just bofinken skall överleva vintern på våra breddgrader är god tillgång på ollon. Så tycks bli fallet vintern 89/90 varför det finns anledning att hålla utkik efter de där stora flockarna som då och då uppträder i Valje med omnejd.

MAJ 1990

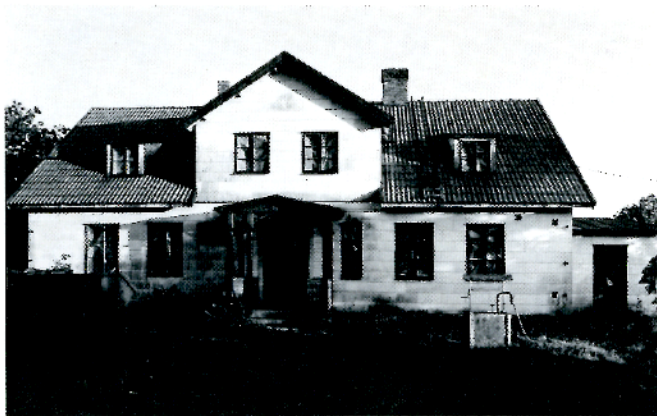
Bokskog vid Siesjö

JUNI 1990

Hybrid humleblomster-nejlikrot, Valje

Projekt Yndegården. Av Bo Sandqvist.

Yndegården – i dagsläget ett förfallet hus som nu ska renoveras och återställas exteriört.

Sommaren 1989 bildades Föreningen Yndegården i Sölvesborg med uppgift att äga och förvalta bostadshuset invid f.d. järnvägen vid Ynde hållplats och att där bedriva kulturell och naturvårdsinriktad verksamhet.

Huset byggdes 1904 av prima virke från Ryssberget. Än idag imponerar kärnfriskt 12"x3" furuplank! På sista tiden har huset förfallit men reparationsarbetet har startat med frivilliga insatser. Mest varje lördag ljuder hammarslagen över ängarna i Ynde.

I huset kommer Föreningen Yndegården att ha egna arrangemang av typ cafékvällar med olika teman allt från debatt och information till musik och lyrik. Huset kan också hyras av enskilda, föreningar eller företag. Vi hoppas också att lägerskolleversamhet kommer att förläggas hit.

För att få ekonomisk bärkraft i projektet har någon form av vandrarehemsverksamhet diskuterats.

Sölvesborgs tätort har brist på billiga och enkla övernattningsmöjligheter för våra turister sommartid. Yndegården har ett utmärkt läge – nära staden, nära bad i Valje, nära en mycket intressant och vacker natur i Ynde och inte minst nära till Ryssbergets bokskogar.

Föreningen Yndegården är givetvis helt ideell. Alla intäkter går till nyinvesteringar samt räntor och amorteringar. Till huset hör också en ca 4500 kvadratmeter stor tomt, som ska snyggas upp och planteras med fruktträd, bärbuskar och blommor. Medlemmarna i föreningen kan också använda en del av tomten för grönsaksodling.

Är Du intresserad av föreningens verksamhet, är Du mycket välkommen som medlem! Avgiften är 100 kr (fam.medlem 30 kr). Föreningens postgiro är 461 54 62-1 och bankgirot 5479-0068. Telefon till Yndegården är 0456/19811.

Kom gärna upp och hälsa på!

Djupekås

Rönn vid Siesjö

Svamphöst. Av Margrethe Brynolf.

Det har varit en mager svamphöst. Förtvivlat har jag vandrat genom mina vanliga svampmarker utan att finna så värst mycket matnyttigt. Tankarna har vandrat tillbaka till tidigare år då jag plockat svamp i oanade mängder. (Speciellt ett så här svampfattigt år tycks tidigare års skördar extra stora). Det brukar åtminstone finnas en svamp i stora mängder varje år. I fjol var det så fullt med mandelriskor att jag till slut blundade när jag gick förbi för att bättre kunna låtsas att de inte fanns. Mandelriskan har den egenheten att den »blöder». Det gör i och för sig alla riskor, men hos denna forsar det fram en vit saft så fort man petar på den. Denna saft lägger sig sen som en brun, klibbig hinna över allt som den kommer i närheten av och dessutom är den nästintill omöjligt att få bort. Hade det inte varit för att den är så oerhört läcker, så hade jag nog helst låtit bli att plocka den. Dillstuvad smakar den som hummer, och den har faktiskt lurat en och annan.

Annars så njuter jag mest av att plocka svamp när jag får strosa runt, njuta av höstens dofter, känna att det luktar

liksvamp eller lökbroskskivling (tyvärr fungerar inte mitt luktorgan lika bra på kantareller eller Karl Johan). Upptäcka alla de myriader av småkryp som finns om man bara ger sig tid att titta, upptäcka ett knottigt träd fullt med elfenbensglänsande porslinsnagelskivlingar och, inte att förglömma, plocka lite svamp här och lite där. De är det är traktkantarelldags och man fyller korgar, jackor och annat lösöre, njuter jag inte. Jag är glad om jag kan skicka upp någon annan i skogen för att plocka rent, så att jag slipper. Jag är mycket nöjdare om jag kommer hem med en halv korg, och dessutom hunnit njuta av skogen. Då känner jag mig avstressad!

Den enda svamp som tålt torkan och som jag funnit något så rikligt av i år har varit ängschampinjonen, som vuxit i hagmarkerna runt Siesjö. Den rodnar svagt när man skrapar på den och saknar det så omtvistade kadmiummet, som vissa champinjonerarter tar upp för sin ämnesomsättning.

Det är tänkt att det skall dras en motorväg tvärs genom

mina svampmarker. Det känns bittert att ett så fantastiskt rekreationsområde försvinner inte bara för mig utan också för alla de hundrastare och andra sölvesborgare som jag möter i de närmaste omgivningarna och som jag ibland tycker är väl många. Det är något mycket unikt att på 5-15 minuters gångväg hemifrån hitta hundratals liter med svamp under en säsong när man bor i ett tättbebyggt område. Jag är inte heller ensam om att plocka svamp i de här markerna. Så gott som varje gång när jag är ute med min korg, möter jag någon annan som är ute i samma ärende. Det är trevligt och vi dyker snabbt ner i varandras korgar för att se om det dykt upp någon ny spännande svamp för säsongen eller för att konstatera att den andre i alla fall inte har hittat mer än man själv. Det vore ju fäsansfullt och framförallt måste jag ju hålla skenet uppe!

SEPTEMBER 1990

Silesia vid Grundsjön

OKTOBER 1990

Hagmark vid Siesjö

Insektsätande växter i Sölvesborgs kommun. Av Bengt Nilsson

Silesia är små, späda växter, vars långskaftade blad lyser som dagg i solsken. De har små vita blommor som sitter i klaseliknande blomställningar på upprätta, bladlösa stänglar. Insekter och andra smådjur som kommer i beröring med bladens körtelhår fastnar i deras slem. Ju mer de kämpar för att komma loss, desto mer fastnar de i slemmet, som till sist tillsluter deras andningsöppningar så att de kvävs. Insektens rörelser orsakar att slemavsöndringen ökar och körtelhåren böjer sig in mot bladets mitt. Rörelsen fortplantar sig till de andra körtelhåren längs bladets kant så att bytet till slut ligger fasthållet som i en knuten hand av samtliga körtelhår. Körtlarna utsöndrar en matsmältningsvätska som bryter ned bytets organiska ämnen till lösliga föreningar. När allt är smält och utnyttjat torkar körtlarnas yta, och körtelhåren rätar upp sig så att vinden kan blåsa bort resterna. Därefter utskiljer körtelhåren åter slemdroppar, som är färdiga till en ny insektsfångst. Silesias körtelhår kan skilja mellan olika former av påverkan. En rent mekanisk retning, t ex med småsten kan ge anledning till en kortvarig böjning av körtelhåren, men inga matsmältningsvätskor utsöndras. Si-

leshåren, som växer i näringsfattiga mossor och myrar får genom sitt köttätande levnadssätt hjälp i kampen för tillvaron.

En annan av torvmossarnas vampyrer är tätörten, vars fettglänsande elliptiska helbräddade blad är samlade till en basalställd rosett, som är tryckt till jordytan. De hängande blommorna sitter enstaka på långa upprätta skaft. Smådjur som tillfälligt sätter sig på bladen fastnar lätt i det kläbbiga slemmet på bladens översida och längs bladens inrullade kant. Tätörtens matsmältningsenzym kan få mjölk att löpna utan att den är sur. Sådan tjock, men inte sur mjölk kallas i Sverige tätmjölk.

Vattenbläddror är ett tredje släkte av köttätande växter. De är rotlösa, simmande vattenväxter med findelade, hårfint flikade blad som är nedsänkta under vattenytan. Bladen är försedda med små blåsor som ryssjor och fångar smådjur i vattret. Vattenbläddornas gula blommor, som sällan blommar, sitter i fåblommiga klasar upplyfta över vattnets yta på upprätta bladlösa stjälkar. Fångstblåsornas ingång är stängd av en klaff som endast kan öppnas inåt. Ingången till blåsan är omgiven av styva hår som

bildar en tratt genom vilken smådjur leds in mot fångstorganets mynning. Vid mynningen av blåsan, i vilken ett undertryck har uppstått, sitter små hår, som om de vidrörs av ett bytesdjur öppnar klaffen så att djuret tillsammans med vatten suges in i blåsan. Klaffen stängs igen och djuret är fångat på bråkdelen av en sekund. Kort därefter dör det av syrebrist och upplöses och utnyttjas som näring av växten.

En fjärde familj av köttätande växter i kommunen är flugtrumpeten, som för mer än 40 år sedan inplanterades i ett kärr i Pukavikstrakten. Flugtrumpeten, som ursprungligen kommer från Nordamerika, är betydligt större än våra inhemska köttätande arter. Bladen sitter ofta i 4-5 dm breda rosetter. Varje blad är ca 2 dm långt. Bladets mittnerv är ombildat till en ihålig »kanna» som är växtens fångstorgan. Från mitten av bladrosetten utgår 2-5 dm höga enblommiga stänglar. Blommorna är nickande, 4-5 cm breda med 5 purpuröda kronblad. Denna nya medborgare i den svenska floran har tydligen kommit för att stanna – beståndet i dag uppgår till flera hundra plantor.

Möllebörke kvarn

Fiskartorpet, Valjeviken

Den första och den siste? Om Möllebörke kvarn av Hans Milton.

Kvarnar och kvarndrift har alltsedan medeltiden varit en betydelsfull faktor i Listerbygdens ekonomiska liv. Kvarnen utgjorde inte bara ett ställe där borgare och allmoge kunde få sin säd malen. Den fungerade också som en given mötesplats för en stunds samvaro och tankeutbyte.

Förmodligen har vattenkvarnen kommit till Norden på 1100-talet, medan väderkvarnen infördes något senare. Oftast var det kyrkan och det världsliga frälset som introducerade de nya kvarntyperna.

Skånelagen, som under dansk tid även låg till grund för rättsordningen i Blekinge och på Lister, tillät i princip den som förfogade över mark och vatten att bygga kvarnar.

Den tidigaste kvarnintättningen i Möllebörke, vilken kan vara en av de allra första på Listerlandet, är med all säkerhet medeltida och har sannolikt tillkommit på någon stormans initiativ. Förleden »möl-

le-» i ortnamnet syftar självklart på kvarnverksamhet.

I de äldsta bevarade handlingarna betecknas Möllebörkekvarnen som en »bäckekvarn», dvs som en skvaltkvarn. Skvaltjan var den enklaste och billigaste typen av vattenkvarn, där energin via en lodrät axel förmedlades direkt från skovlarna till den rörliga kvarnstenen eller »löparen».

Detta slags kvarn användes främst för enskild eller kooperativ husbehovsmalning. Vattenflödet i Västra Örlundsån medgav för övrigt normalt endast malning under höst- och vårfloderna, »när stort vatten är».

I början av 1800-talet skedde stora förändringar i Möllebörke. Den gamla skvaltjan ersattes nu av en hjulkvarn på en alldeles invid väg och bro särskilt utstakad plan söder om ån. Själva kvarnhuset, som kom att mäta 11,4 m i längd, 5,5 m i bredd och 3,3 m i

höjd, uppfördes av furu i skiftesverk. Taket täcktes med rörvass från Vesan. En kraftig dammkonstruktion med luckor och rännor samt ytterligare ett par stenar ökade väsentligt kvarnens kapacitet.

Därutöver anlades också en mindre sågkvarn utrustad med ram och »ett grovt blad». Den nuvarande massiva stenbyggnaden stod färdig år 1872. Kvarnhjulet har därefter bytts ut mot turbiner, vilka i sin tur blivit avlösta av elkraft.

Till följd av rationalisering och stordrift har i vår bygd den ena kvarnen efter den andra stannat för alltid. Bara i Möllebörke finns ännu roterande kvarnstenar och en aktiv mjölnare. Lennart Johansson arbetar idag med nedärvd yrkesstolthet och småländsk ihärdighet vidare i sin fantastiska kvarn.

Kommer han att bli den siste?